

UDK/UDC: 902.03 (497.5 Jadranovo)"652"

Ranko Starac, Bakar, kustos Arheološkog odjela
Povijesno-pomorskog muzeja Hrvatskog primorja - Rijeka

ARHEOLOŠKA BAŠTINA JADRANOVA – Prilog za monografiju mjesta

Sažetak

Krajem 19. stoljeća s područja naselja Jadranovo (izvornog naziva Sveti Jakov-Šiljevica) počeli su u muzejske zbirke pristizati pojedinačni predmeti antičkog porijekla, otkrivani obradom tla uz obalu poluotoka Havišće. Na početku 20. stoljeća prekopani su grobovi iz ranocarskog razdoblja na položaju Rtac uz uvalu Lokvišće. Tijekom 70-ih godina 20. stoljeća sustavno je rekognoscirano podmorje između Jadranova i obližnjih obala otoka Krka pod vodstvom Radmile Matejčić, a prva zapažanja o ostatcima pretpovijesne gradine na brijegu Čelo iznad uvale Lokvišće donosi Aleksandra Faber. Tijekom 90-ih godina 20. stoljeća arheološkim istraživanjima u Jadranovu intezivno se bavi Ranko Starac.

Najstariji arheološki nalazi pripadaju kasnom neolitiku i eneolitiku, a malo naselje na vrhu brijega Čelo utemeljeno je u ranom brončanom dobu, s trajanjem života kroz čitavo drugo tisućljeće prije Krista. Tragovi naselja iz posljednjeg tisućljeća stare ere nisu uočeni, ali se od trećeg stoljeća prije Krista intezivno koristi pristanište uz obalu male uvale Lokvišća, gdje su pronađeni predmeti grčko-helenističkog porijekla, ali i brončana spona porijeklom iz predalpskog područja te numidijski novac kovan za vladara Micipse. Vrlo je vjerojatno zona poluotoka Havišće bila poprištem događaja povezanih uz blokadu otoka Krka u građanskom ratu između legija Pompeja i Cezara 49. godine prije Krista. Strateški značaj uvale Lokvišće prepoznat je u kasnoj antici, kada se ovdje gradi utvrđeni stambeno-vojnički objekt, čiji se ostatci nakon provedenih istraživanja mogu danas i razgledati.

Spomenuti kasnoantički objekt bio je u funkciji i tijekom 6. stoljeća, a u njegove ruševine povremeno su se sklanjali novodoseljeni Hrvati, koji su ovdje preko morskog tjesnaca prelazili na otok Krk. Krajem srednjeg vijeka nad ruševinama

kasnoantičkog kompleksa uz uvalu Lokvišća izgrađuje se mali objekt u funkciji magazina i zakloništa. Tada je ovo područje pripadalo srednjovjekovnoj općini Drivenik. Na samom početku 17. stoljeća mletački plaćenici tijekom dugotrajnog rata s uskocima razaraju kućicu u uvali Lokvišća i ubijaju zatečene uskoke. Ovim događajem završava slijed događaja na poluotoku Havišće. Od kraja 18. stoljeća rastom naselja uz crkvicu Svetog Jakova arheološke se zone krče i pretvaraju u vrtove i vinograde, a danas ih prekriva šuma.

Ključne riječi

Jadranovo, Sveti Jakov, gradina Čelo, uvala Lokvišće, poluotok Havišće, pret-povijest, antika, srednji vijek

1. Prapovijesno doba

Najstariji tragovi čovjekove djelatnosti na području Hrvatskog primorja, odnosno dijela istočno jadranskog priobalja između Rijeke i Senja, sežu u razdoblje mlađeg kamenog doba (neolitika). Do nedavno se na našem arheološki iznimno slabo istraženom području znalo samo za slučajne nalaze glačanih kamenih oruđa - sjekira, sjekirica, maljeva i ručnih klinova, otkrivenih obradom tla ili prigodom obnova starih kamenih kuća i gospodarskih objekata.¹ Postoje tri zone s koncentracijom slučajnih nalaza glačanog oruđa odnosno oružja. Jednu čini okolica Senja, drugu istočna obala i unutrašnjost otoka Krka, a treću predstavlja područje Učke. Kamene sjekire pronađene su na Kantridi (zapadnom dijelu Rijeke), te u jednom pripečku iza Svete Ane na Sušaku. Najveći dio kamenih sjekira, malih sjekirica i klinastih privjesaka s područja Dobrinjštine i okolice Vrbničkog polja načinjen je od veoma tvrdog eruptivnog kamena, koji je pribavljan iz udaljenih regija isključivo morskim putem. Međutim, nedaleko Šila, kod rta Zidine, pronađene su dvije glačane sjekirice od serpentinita koji potječe iz Pounja.² One su na Krk pristigle posredovanjem tadašnjih stanovnika Primorja i vinodolskog zaleđa.

Tijekom jednog obilaska uvale Lokvišća u Jadranovu, u rano proljeće 2002. godine, Margita Cvijetinović-Starac pronašla je glačanu klinastu sjekiricu načinjenu od žutozelenkastog serpentinita. Iako je riječ o slučajnom na-

---

¹ Starac, R., O tragovima najstarijih ljudskih staništa u Rijeci i okolici, Zbornik Sveti Vid VII, str. 12 - 26, Rijeka 2002., isti autor, Arheološko istraživanje na gradini Solin povrh Martinšćice - Izvještaj o tijeku i rezultatima radova u 2007. godini, Kostrenski zbornik 2, Kostrena 2007.

² Težak - Gregl T., Glačane kamene sjekire neolitskog i eneolitskog razdoblja u Hrvatskoj, Opuscula archaeologica 25, Zagreb 2001.

lazu, on potvrđuje kretanje tada malobrojnih ljudskih skupina između šestog i četvrtog tisućljeća prije Krista i područjem današnjeg Jadranova.

Za sada egzaktni tragovi naseobine iz ovog razdoblja na području Jadranova nisu utvrđeni. Upravo su 2007. godine započela arheološka istraživanja velikog neolitičkog naselja, koje je svoju ekspanziju doživjelo u razdoblju ranog eneolitika (bakrenog doba) tijekom prve polovice četvrtog tisućljeća prije Krista, na gradini Solin u općini Kostrena. Jednu malu glačanu sjekiricu potpisani je pronašao na vrhu prapovijesne gradine Sopalj (Sveti Kuzam) između Dramlja i Triblja. Ovaj nalaz upućuje na početke gradinskog naselja na Soplju mnogo ranije od vremena dominacije naroda Liburna u posljednjem tisućljeću stare ere. Uz uvalu Stari porat kod poluotoka Kačjak, u pripećku povrh plaže, potpisani je uočio devastirane tragove malog zakloništa iz razdoblja kasnog eneolitika ili ranog brončanog doba. Unutar prapovijesnih sedimenta spilje Škrbine na vrhu Škabac (između Križišća i Šmrike) uočeni su ulomci keramičkih posuda čije su stijenke prekrivene tragovima metličastog prevlačenja. Tzv. metličasta keramika karakteristična je za razdoblja mlađeg neolitika i eneolitika. Tadašnji stanovnici ili povremeni korisnici ove pećine izgubili su povrh današnje Šmrike jedan veliki glačani kameni bat, (danas u privatnom posjedu) oblika tipičnog za četvrto tisućljeće prije Krista.³

Sada se vratimo u Jadrانو, na poluotok Havišće, čijim vrhom dominira zaravan s kopnene strane omeđena polukružnim suhozidnim bedemom. To je prapovijesna gradina Čelo, na kojoj je prije više desetljeća riječki sakupljač Marijan Bolf pronašao malu, probušenu sjekiru, načinjenu od mrkog zrnatog eruptivnog kamena (sjekira se danas čuva u PPMHP-Rijeka). Spomenuta probušena čekić-sjekira oblikovana je od vrste kamena podrijetlom sa sjevernog Velebita, od koje su načinjeni i neki primjerci iz senjskog zaleđa i Hrmotina.

Zbog vapnenačke geološke podloge Jadranova i šire okolice tadašnjem stanovništvu bilo je vrlo teško nabaviti kvalitetan kameni materijal. I u kasnijim razdobljima bakrenog i brončanog doba metalni su predmeti bili dragocjena rijetkost, pa se i tijekom drugog tisućljeća stare ere koriste još uvijek i oruđa načinjena od tvrdih vrsta kamena, poput eruptiva i kremenog rožnjaka. Stoga nalazi kamenog oruđa ili oružja nisu uvijek pouzdani za datiranje nekog arheološkog naseobinskog lokaliteta. Dodatni problem načinili su naši pređi tijekom srednjeg vijeka, koji su vjerovali (riječ je o poganskoj tradiciji unutar kulta boga - gromovnika Peruna) da zakopavanje sjekira ispod kućnog praga

---

³ Riječ je o rezultatima višegodišnjih terenskih obilazaka područja uz vinodolsku kotlinu, te okolice Malog dola između Šmrike, Bakarca i Križišća, kojeg obavlja R. Starac. Spomenuti predmeti nalaze se u PPMHP-Rijeka, a kameni bat iz Šmrike u privatnom je posjedu obitelji Čabrijan - Toić.

ili u nadvratnik vratnica štiti dom ili staju od udara groma, pa su sjekire prenosili od mjesta nalaza na novu lokaciju.

Konačni poticaj poblizem upoznavanju arheoloških taložina na gradini Čelo zbio se dojavom o tragu jame – djela nepoznatog sakupljača, koji je na lokalitetu pronašao krhotine nekakvih amfora. Obilaskom terena utvrđeno je postojanje plitkog arheološkog nanosa tla, koji se sastoji od tamne humozne zemlje, pomiješane s krupnim lomljenim kamenom. Na istom mjestu potpisani je potom u nekoliko navrata očistio profile jame i prikupio veću količinu ulomaka keramičkog posuđa. Nema ni traga od antičkog arheološkog materijala, isključivo je riječ o sedimentu nastalom dugotrajnim odbacivanjem i taloženjem organskog otpada, nagorjelih i izlomljenih životinjskih kosti i brojnih komadića posuđa, uz grumenje amorfnе zapečene ilovače i komade pokretnih glinenih podložnika. Među posudama izdvajaju se ulomci lončića loptastog ili kruškolikog tijela, s visoko izdignutim lagano konično suženim vratom i kratkim na van ispruženim obodom, s jednom fino modeliranom trakastom drškom koja povezuje trbuh s vratom ili izljevom oboda.⁴

Spomenuti oblici posuda karakteristični su za cetinsku kulturu, odnosno njoj srodne pojave na vrlo širokom istočnojadranskom priobalju i dinarskom zaleđu, a datiraju se okvirno u prijelaz trećeg u drugo tisućljeće prije Krista, odnosno u rano brončano doba.⁵ Spomenute posude su fino oblikovane, od pročišćene gline, oker boje, vrlo tankih stijenki. Postoje i brojni ulomci ognjišne keramike, tj. lonaca i poluloptastih zdjela, relativno tankih stijenki, načinjenih od lokalne ilovače pune primjesa kalcita ili drobljenog vapnenca. Lonci konično suženog vrata i izduljenog tijela imaju često okovratnikasto jasno naznačen obod, a sam vrh ruba dodatno je štipan prstom ili narezan s nekim štapićem. Zbog plitkog arheološkog taloga, čija dubina ovisi o izgledu neravne vapnenačke litice pune procjepa, te samo ponegdje doseže dubinu od šezdesetak cm, keramika je zbog utjecaja atmosferilija loše očuvana i često se raspada kod sušenja ili pranja. U istoj jami pronađeni su ulomci brusnog kamena odnosno žrvnjeva, te komad čekić-sjekire od mrkog eruptiva s rupom za nasad drvene drške.

---

⁴ Starac, R., (2002.), Arheološka baština Jadranova, Vinodolski zbornik 8, str. 189. – 206., Crikvenica

⁵ Za apsolutno datiranje srednjoeuropskog brončanog doba prema korigiranim analizama radioaktivnog ugljika vidi rad Forenbaher S, Radiocarbon dates and absolute chronology of the central European Early Bronze age, *Antiquity* 67, num. 255, 1993., isti autor: Vlaška peć, Arheološki pregled Ljubljana 1986, str. 6.6 - 67. Komparativni materijal na primjeru prapovijesne gradine s jasno stratificiranim taložinama vidi u Mihovilić K., Fortifikacija gradine Gradac-Turan iznad Koromačna, Izdanja HAD-a 18, Zagreb 1997., str. 39. - 59.

Postoje i ulomci većih posuda - pithosa za spremanje vode ili drugih namirnica, debelih stijenki, izraženog trbuha i konično suženog vrata s jako izvijenim obodom, koje na gornjem dijelu trbuha imaju po dvije nasuprotno položene ručke s karakterističnim sedlasto proširenim gornjim dijelom. Opisane posude, kao i mali lončići odnosno šalice s po jednom ručkom istog tipa, pripadaju oblikovnom repertoaru brončanodobnih stanovnika Istre i kvarnerskih otoka.⁶ Prisutan je potpun nedostatak ukrasa na stijenama posuda, što je karakteristično za brončanodobne kulture sjevernog Jadrana. Među keramičkim nalazima, na dnu taloga zemlje, u pukotinama stijena, nailazi se na sitne ulomke plitkih koničnih rastvorenih zdjela ili poluloptastih zdjelica, tankih stijenki, oker-žučkaste boje, s jednom urezanom valovitom linijom ispod ruba oboda, izrazito ogrubljene vanjske površine stijenki. Običaj nanošenja na već modeliranu posudu razmućene gline, koja se potom prevlači prstima, prisutan je u kontinentalnom zaleđu tijekom eneolitika. Istovjetno oblikovana keramika prisutna je i u pripečku iznad uvale Stari porat u obližnjem Kačjaku. Napominjemo da na Čelu nisu izvršena sustavna arheološka istraživanja, no svakako se uočava prisutnost dviju narodnosnih i kulturološki različitih komponenti koje su sudjelovale u oblikovanju identiteta prastanovnika Jadrana u brončanom dobu. Za sada se ne može govoriti o starijim i mlađim komponentama u razvoju naselja na Čelu. Rijetki su ulomci većih posuda - pithosa zatečenih u površinskom sloju zemlje atipični, mogu se okvirno pripisati kasnom brončanom dobu ili počecima liburnske prisutnosti. Prema nalazima iz ove vrlo male površine unutar gradine teško je generalno govoriti o povijesti čitavog naselja.

Posljednje tisućljeće stare ere (željezo doba) obično nazivamo u našem dijelu priobalja i liburnskim dobom. Prigodom iskopavanja temeljnih tragova antičkog arhitektonskog kompleksa u uvali Lokvišća u sloju ilovaste naplavine pronađen je ulomak brončane narukvice, u presjeku oblika dvostrešnog krova. Ovaj slučajni nalaz za sada je jedini trag boravka ljudi starijeg željeznog doba uz uvalu Lokvišća, u neposrednom podnožju gradine na Čelu.⁷ Gradina na Čelu nevelikih je dimenzija i predstavlja nadzorno-osmatračku i signalnu točku moreplovcima za plovidbu opasnim morskim kanalom. Prapovijesni žitelji ovog dijela priobalja vjerojatno su se zbog sigurnosnih razloga radije držali uzvisina u zaleđu, s kojih su nesmetani nadzirali morski tjesnac, komunikaciju kroz vinodolsku kotlinu i komunikacije prema planinskom za-

⁶ Mirosavljević, V., Gradine i gradinski sistemi u prehistorijsko i protohistorijsko doba, Arheološki radovi i rasprave VII, Zagreb, 1974.

⁷ O problematici kultura željeznog doba na Kvarneru i njegovom zaleđu vidi rad Blečić, M., Kastav u posljednjem tisućljeću prije Krista, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu 3 s, XXXV, str. 6. – 146., Zagreb 2002.

leđu. Postoji niz gradina ili manjih utvrda s jasnom nadzornom ulogom, od gradine na vrhu Škabac između Križišća i Šmrike, Beč vrha, Vele gromače te Gračišća između Drivenika i Smokova, do velike gradine na Soplju između Triblja i Dramlja. Prapovijesni tragovi prisutni su i unutar područja kaštela Drivenik u vinodolskoj kotlini, te gradini Humac kod Triblja. Arheološke nalaze iz razdoblja početne faze etnogeneze naroda Liburna za sada prepoznajemo tek na lokalitetu Humac, te dalje prema jugoistoku na području Grižana, Podbadnja i Kotora.⁸

Uvala Lokvišća u funkciji sigurnog zatona i luke s izvorištem pitke vode prema dosadašnjim spoznajama bila je u intezivnoj uporabi od drugog, odnosno prvog stoljeća prije Krista. Ova protoantička etapa kontinuirano se nastavlja kroz razdoblje antike.

2. Antičko doba

Prigodom istraživanja ostataka antičko-kasnoantičke arhitekture u uvali Lokvišća ustanovljeni su tragovi starijeg, protoantičkog arheološkog stratuma, podno temelja mlađe rimske građevine. U profilu iskopa uz začeljni zid antičke građevine na dubini od 50 cm ispod površine tla pronađena je čitava brončana spona (fibula) za zapinjanje odjeće, srednjolatenskog tipa, odnosno iz drugog stoljeća prije Krista. Prigodom obilaska obale između Lokvišća i uvale Trstena nakon jakog juga u zimi 2000. godine uočen je brončani novčić, oštećenih rubova, izlizane površine i tamnozeleno patine. Na aversu je prikazan muški bradati lik u profilu okrenut nalijevo, a na reversu se naslućuje obris konja u skoku. To je novac vladara Micipse, koji je vladao Numidijom (državom na zapadnom dijelu sredozemne Afrike) između 148. i 118. godine prije Krista. Numidijski novac čest je na području velebitskog podgorja i susjedne Like. Očito su ga se domogli u određenom trenutku u još nerazjašnjenim okolnostima Liburni i susjedni Japodi, a dominira brojnošću u ostavi iz Mazina u Lici, gdje je kao ostava blaga zakopan (s drugim monetama i predmetima) za ratnih sukoba rimskih legija s Japodima.

U uvali Lokvišća, 57 metara istočno od ruba zgrade slovenskog odmarališta i tri metra unutar obalnog ruba, postavili smo probnu arheološku sondu, površine 3 x 2 metra. Slijedi opis zatečenih taložina: Od površine do 50 cm dubine zatečen je sloj prekopane zemlje (prostor je do prije nekoliko desetljeća bio obrađen), zatim slijedi 30-50 cm debeli sloj tamnije, humozne zemlje ispunjene vrlo sitnim komadićima antičkih opeka, keramičkih posuda, ljuštura puževa i školjaka. Ovaj sloj pripada antičkom humusu. Između 90 i 120

---

⁸ Starac, R., (2001), *Od argonauta do Frankopana*, Crikvenica, 2001.

cm dubine javlja se umjetno nanesen, 10-ak cm debeo sloj tamne ilovače pomiješane s morskim šljunkom. Ova taložina pripada razini hodne površine iz drugog, odnosno prvog stoljeća prije Krista. Spomenuti tampon od šljunka pomiješanog s ilovačom (poput teraca) postavljen je na drenažnom sloju načinjenom od drobljenih krovnih opeka i komada razbijenih amfora. Drenažni sloj leži na sterilnoj laporovitoj i vodonepropusnoj ilovači. Unutar protoantičkog stratuma izdvojeni su vrlo usitnjeni i djelovanjem soli i kiselog tla korodirani ulomci ognjišne keramike, kao i ulomci importiranog tamnosivog finijeg stolnog posuđa (tanjura, zdjela i pladnjeva) s tragovima tamnog premaza. Ovaj tip posuđa uvezen je s područja Italije tijekom posljednjeg stoljeća stare ere. Među zanimljivijim nalazima izdvajamo dvije keramičke lucerne (uljanice) helenističkog tipa, kao i rijedak primjerak uljanice načinjene od olova. Mnoštvo olovnog amornog grumenja pomiješano je s brončanim klinovima i čavlima, ulomcima kasnorepublikanskih amfora te krovnim opekama. U pokusnoj sondi nisu zatečeni ostatci arhitekture. Blagi obronak uz uvalu Lokvišća služio je kao istezalište za popravak plovila, a obilje čavala i krovnog crijepa sugerira nam položaj drvene nadstrešnice pokrivena grednom konstrukcijom i crijepom.

U uvali Lokvišća, na mjestu stare lučice koju su stoljećima koristili mjesni Liburni, u kratkom razdoblju formira se privremeno naselje s drvenim građevinama. Importirani primjerci keramike, kao i uljanice orijentalnog porijekla, materijalni su tragovi boravka veće skupine ljudi u kratkom vremenu. Ispod nanosa ilovače kriju se materijalni tragovi jednog povijesnog događaja, odnosno pomorsko-kopnene bitke u građanskom ratu Pompeja i Cezara.⁹ Godine 49. prije Krista akvatorij između Voza, Peškere, oko otoka Sveti Marko, do obale između Črišnjeve i Havišća bio je poprištem dijela višemjesečnih vojnih operacija koje je opisao rimski povjesničar Lukan. Tragovi logorskih položaja i ranorimskog arheološkog materijala i danas se vide uz obale uvala Voz, na Vošćici, u uvali Lokvišća i uvali Trstena na poluotoku Havišće.

Na području poluotočića Rtac, koji s mora zatvara uvalu Lokvišća (danas ondje stoji mali svjetionik), još tijekom posljednjih desetljeća 19. stoljeća kao i u prvim godinama 20. stoljeća u više navrata amaterski su prekopavani antički grobovi. Tako Josip Brunšmid spominje da je za posjeta Svetom Jakovu u kolovozu 1900. godine razgovarao s Matom Pavličem, koji je ondje pronašao zlatan novac, koji je poslije izgubio. 1872. godine neki je čovjek od Mikinih iz Kloštra krčeći tlo u malom vrtiću na Rtcu pronašao dvije kamene žare s pepelom pokojnika. Predmete iz ovih žara kasnije je darovao

⁹ Veith, G., O borbama cezarijanaca u Iliriku, prijevod Srebrenka Iveković, dio koji se odnosi na naš kraj objavljen je u Vinodolskom zborniku 8, Crikvenica, 2002.

Narodnom muzeju u Zagrebu župnik Pavao Šekulja.¹⁰ To su keramička fino načinjena i ukrašena zdjelica tankih stijenki, sivo-plavičaste boje, staklena bočica - balzamarij, bočica za mirise, jedan ulomak plosnate bočice, te jedna brončana srebrom tauširana dekorativna pločica, koja je zapravo dio poklopca posudice za kozmetiku, te brončani polumjesečasti okov od neke manje drvene škrinjice. U istom muzeju nalazi se još jedna staklena bočica - balzamarij, koju je darovao Nikola Grbčić iz Svetog Jakova. Brunšmid spominje i darovanje gospodina Pavla Švrljuge, a odnosi se na tri ulomka krovnih opeka (tegula) s radioničkim pečatima. To su opeke iz radionica *Solonas* i *Q. C. Ambrosi*. Na ovom malom prostoru, otkriven je veći broj grobova pravokutnog oblika, omeđenih i pokrivenih krovnim opekama (tegulama) u kojima su bile položene urne s spaljenim ostacima tijela pokojnika, načinjene od keramike ili stakla, s prilozima poput uljanica, igala, nakita, posudica za jelo i piće, sitnim novcem. Predmeti se nalaze najvećim dijelom u Beču i Zagrebu, a objavljeni su vrlo šturi izvještaji. Prema njima, ovdje je postojala nekropola utemeljena od strane rimskih doseljenika u prvim desetljećima prvog stoljeća nakon Krista, s trajanjem do druge polovice drugog stoljeća (poput

Uvala Lokvišća - arhitektonski kompleks

---

¹⁰ Brunšmid, J., Sveti Jakov, u : Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije, Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva n.s. V., Zagreb 1901., str. 118. - 119.

nekropola u obližnjoj Crikvenici i Bakru). Na žalost, nekropola je od strane tadašnjih sakupljača i ljubitelja starina posve opustošena, pa se danas u plitkom sloju zemlje povrh vapnenačkih litica zatiču samo ulomci razbijenog staklenog i keramičkog posuđa. Nekropola se vremenom proširivala uz obalu mora u pravcu juga. Ondje se u plitkom, morem i vjetrom ispranom tankom sloju tla nailazi na ulomke amfora, opeka te oslikane dijelove zidnog morta, a u terenu se zamjećuju konzure jednog pravokutnog zdanja. Ovaj će se položaj u budućnosti arheološki istražiti. Među žalom i na hridinastom dnu vanjske obalne linije (do nekoliko metara dubine) nailazi se na brojne komadiće troske i spaljenog amorfno grumenja, odnosno odbačenog materijala s položaja još neutvrđene radionice za obradu metala ili izradu keramike.

U neposrednoj blizini uvale Lokvišća, u njenom od bure zaklonjenom zaletu, rimskodobno stanovništvo podiglo je jedan zanimljiv stambeno-gospodarski sklop zgrada. Kako je čitava površina između uvale i strmih padina Čela bila do prije nekoliko desetljeća izrazito kultivirana izgradnjom brojnih terasa i podzida s lijevama zasađenim vinovom lozom, smokvama i trešnjama, zbog prekopavanja zemlje stradali su arheološki arhitektonski ostatci. Mještani su rušili tragove ziđa i kamenje ugrađivali u okolne suhozide i međe, pa smo od rimske *vile* zatekli samo temeljne tragove ziđa i neznatne tragove podnica unutar prostorija, načinjenih od lijevanog crvenkastog vapnenog morta. Tijekom arheoloških istraživanja, započetih 1993. godine, a dovršenih konzervacijom ziđa 1999. i 2000. godine, otkriveni su ostatci građevine vrlo neobičnog oblika i tlocrtnog rasporeda, površine u prizemlju od oko 160 četvornih metara, duljine zgrade od 23 metra.¹¹ Zgrada se sastoji od pet nanižanih pravokutnih prostorija, sa zapadnim nešto proširenim krilom, te dvije uz začelje prizidane pomoćne prostorije. Uz tri prostorije su prema moru (jugozapadu) konstruktivno i funkcionalno vezane tri polukružne edikule, na prvi pogled nalik obliku polukružnih kula. U najsjevernijoj prostoriji nalaze se tragovi temelja stubišne konstrukcije, kojom se uspinjalo na kat. U uglu susjedne prostorije zatečena je izdignuta pravokutna osnova ognjišta, prislonjenog uz sjeverni začeljni zid. Građevina nije otkopana u cijelosti, s obzirom da se okomito prema moru pruža još jedan zid, koji možda čini dio

---

¹¹ Višegodišnja arheološka istraživanja u uvali Lokvišća financirao je Grad Crikvenica, uz potporu Turističke zajednice mjesta Jadranovo. Radove konzervatorske prezentacije do sada istraženih dijelova antičkog arhitektonskog sklopa vodio je R. Starac, a obavljali su ga djelatnici građevnog poduzeća *Jela* iz Crikvenice. Posebnu zahvalnost dugujem mještanima Jadranova koji su aktivno sudjelovali u istražnim i konzervatorskim radovima, kao i vlasnicima parcela bez čije dobre volje ne bili realizirani navedeni poslovi. Arheološka građa iz spomenutih istraživanja većim dijelom je pohranjena u prostorima Muzeja grada Crikvenice, a manji dio predmeta nalazi se na pohrani u Arheološkom odjelu PPMHP-Rijeka.

Ostaci jedne od triju polukružnih edikula okrenutih prema moru

ograde zatvorenog ulaznog dvorišta, u kojeg je bio moguć pristup s obale mora, udaljene svega nekoliko metara. Zgrada je zidana u jednom mahu, uz uporabu lokalnog priklesanog vapnenca, oblikovanog u manje izduljene komade, položene u relativno pravilne horizontalne redove. Ponegdje su fuge popunjavane ulomkom tegule. Zidovi su ujednačene debljine, od 45 do 48 cm, s izraženo proširenom temeljnom stopom načinjenom od smjese lijevanog morta pomiješane s drobljenim kamenom i morskim šljunkom. Najbolje je očuvano zide malog spremišta ukopanog u liticu uz začelje građevine, visine do 110 cm, s očuvanim namazom unutarnje glatke zidne žbuke. Nije bilo tragova obnova podnica ili dogradnji prostorija, nedostaju tragovi drugih tipova podnih obloga od opeka ili mozaičnih kockica. Nema ni tragova dovodnih ili odvodnih kanala, kao ni tragova podnog grijanja, odnosno hipokausta. Ova neobično skladna građevina nije ladanjski ljetnikovac, već funkcionalno jednostavna građevina za smještaj straže, odnosno vojne posade koja je osiguravala plovidbu tjesnacem. Ranorimska nekropola na poluotočiću Rtac, udaljena je zračne linije jedva pedeset metara, međutim ovaj sklop nije građen u razdoblju ranog prvog stoljeća.¹² Tragovi ranorimskog pokretnog arheološkog

---

¹² Jovanović, A., Rimske nekropole na teritoriji Jugoslavije, Beograd, 1984.

Pogled s juga na arhitektonski kompleks u uvali Lokvišća

materijala i arhitekture kriju se pod naslagom ilovače uz žalo obližnje uvale Trsteno.

Numizmatički nalazi, odnosno primjerci sitnog kovanog novca pronađeni na podnicama i uz temelje zgrade uz uvalu Lokvišća vrlo su loše sačuvani zbog djelovanja tla i soli. Prevladavaju novčići iz razdoblja vladavine cara Konstantina i njegovih nasljednika, odnosno polovice i druge polovice četvrtog stoljeća. Rimska građevina uz uvalu Lokvišća podignuta je iznad poravnatog arheološkog sloja - taloga ilovaste naplavine pomiješane s morskim šljunkom, koji sadrži sitne arheološke nalaze (ulomke keramičkog posuđa, brončane čavle, olovne pločice) nastale u razdoblju posljednjeg stoljeća stare ere i tijekom prvog stoljeća nakon Krista. Riječ je o istom talogu, odnosno niveliranoj podnoj površini, već zatečenoj i ranije opisanoj u sklopu pokusnog sondažnog iskopavanja na ledini jugoistočnije od rimske zgrade. Buduća istraživanja bit će usmjerena na razjašnjavanje odnosa i pitanja kontinuiteta između starijeg arheološkog horizonta i mlađeg kasnoantičkog stambeno-fortifikacijskog objekta.¹³

¹³ Tijekom hidroarheoloških rekognosciranja podmorja u okolici Jadranova, odnosno u tjesnacu oko uvala Voz i Peškera pronađeni su brojni rasuti ulomci različitih tipova amfora, korištenih u duljem vremenskom rasponu od drugog stoljeća prije

Prigodom radova među gomilama kamenja u okolnim gromačama izdvojeno je nekoliko ulomaka podnica i bočnih stranica kamenih sarkofaga. Sarkofazi su bili načinjeni od vrlo poroznog fosilifernog vapnenca južnoistarskog porijekla, bez vidljivih tragova reljefne dekoracije ili natpisa. Zbog poroznosti kamena sudimo da je riječ o sanducima za sahranjivanje pokojnika, a ne kamenicama za spremanje vode ili ulja. Običaj spaljivanja tijela pokojnika postupno se napušta tijekom trećeg stoljeća, da bi potpuno prevladao u četvrtom stoljeću, pa običaj sahranjivanja tijela prihvaćaju i kršćani.

Za sada na području Jadrana nisu uočeni tragovi ranokršćanskih sakralnih objekata. Tijekom petog, a posebice u šestom stoljeću, pod upravom kraljevstva Ostrogota te potom vladavine Bizanta na susjednom otoku Krku gradi se čitav niz crkava, a uz veća naselja i utvrde s velebnim bazilikalnim građevinama, pod jurisdikcijom krčkih biskupa.¹⁴ Na priobalju za sada znamo za ranokršćanske ili ranobizantske sakralne građevine u Tarsatici (riječkom Starom gradu) i Seniji. Na priobalju (osim velike utvrde Lopar u Novom Vinodolskom) nema sačuvanih tragova kasnoantičkih ili ranobizantskih utvrda. Postoje tek tragovi obnove starih, prapovijesnih suhozidnih bedema i pretvaranja gradina u refugijalna, povremeno korištena staništa. Takvi tragovi postoje na gradini Solin iznad Kostrene, u gradu Bakru, na gradini Škabac iznad Šmrike, na Soplju iznad Dramlja, Kotoru i Godaču iznad Crikvenice, Svetom Jurju iznad Selca. Dominantni položaj Čela na vrhu poluotoka Havišće nije bio korišten. Međutim, postoji mogućnost da je ranokršćanski sakralni objekt postojao uz uvalu Trstena, na mjestu starijeg, još neistraženog priobalnog ranoantičkog zdanja, čiji se tragovi vide u gromačama uz obalu mora. Predaja o prvoj kapeli Svetog Jakova, kao i čitav tijek priče o dolasku kipa sveca na žalo treba se topografski smjestiti u podnožje rta Tusta na Havišću. Ostaje otvorenim pitanje porijekla naziva sela Kloštar (danas dijela naselja Jadrano), što može označavati i crkveni zemljoposjed uz kojeg su naseljeni zemljoradnici.

Krista do sedmog stoljeća nakon Krista, o ovim nalazima čuvaju se izvješća u arhivu PPMHP-Rijeka, a spominju se i u radu. Jurišić, M., Arheološki nalazi u podmorju Krka, Raba, Paga i Hrvatskog primorja, Izdanja HAD-a 13, Zagreb, 1989., o uporabi opeka u arhitekturi i dataciji pečata na opekama kao dragocjenom arheološkom podatku vidi u radu: Matijašić, R., Rimske krovne opeke s radioničkim žigovima na području sjeverne Liburnije, Izdanja HAD-a sv. 13, Zagreb, 1989. U našim istraživanjima pronađeno je više ulomaka opeka s žigom carske radionice Pansiana, nastalih u duljem razdoblju tijekom prvog stoljeća nakon Krista. Zanimljiv je potpuni manjak opeka s pečatom radionice Seksta Metilija Maksima iz Crikvenice.

¹⁴ Suić, M., Bizantski limes na istočnoj obali Jadrana, Petriciolijev zbornik I, Split, 1995., Tomičić, Ž., Na tragu Justinijanove rekonkviste. Kasnoantičke utvrde na sjevernom priobalju Hrvatske, Prilozi 10, Zagreb, 1996.

3. Srednjovjekovno doba

U sjevernom dijelu kasnoantičke građevine u uvali Lokvišća zatečeni su ostatci ognjišta načinjenog od lomljenog kamena i polomljenih antičkih opeka. Ognjište je presječeno začeljnim zidom pravokutne kasnosrednjovjekovne građevine, pa su zatečeni tragovi veoma skromni. Otkriveno je nekoliko desetaka ulomaka grube keramike, odnosno lonaca loptastog tijela, suženog vrata i lučno izvijenog oboda, načinjenih od loše pečene gline pune primjesa kamenčića i kalcita, mrko-sive ili smeđe boje. Rameni dio lonaca ukrašen je jednom ili katkad s više uparanih valovitih linija. Način izrade posuda te motiv valovnice (koji je različit od motiva valovnice rado korištenog na kasnoantičkoj ognjišnoj keramici) odaje starohrvatsko porijeklo ognjišta.

Naše krajeve zahvatio je val pustošenja i razaranja oko 600. godine, kada se na područje Istre i Kvarnera iz zaleđa spuštaju skupine slavenskih rodova, koje čine prvi val slavenske kolonizacije. Nakon zatišja od gotovo dva stoljeća, tijekom ratova između Franačkog Carstva Karla Velikog i avarskog plemenskog saveza (kome su bili podčinjeni slavenski rodovi) na naše područje (formalno pod upravom Bizantskog Carstva) stižu Hrvati. Hrvati kao franački podanici sudjeluju u rušenju i uništavanju avarske države, te se postupno naseljavaju na područja pod bizantskom vlašću. Iduća stoljeća hrvatske opstojnosti u našem priobalju obilježena su stalnom borbom za opstanak između zapadnog (Franačkog Carstva) i istočnog (Bizantskog Carstva). Bizantska vlast svodi se na upravljanje sačuvanim gradovima i otocima. Područje pod upravom grada Tarsatike ostalo je van domašaja bizantske vlasti, a samu Tarsatiku franačka vojska je potpuno razorila.¹⁵

Novopridošli hrvatski rodovi stapaju se s ranije pristiglim slavenskim pučanstvom, te koloniziraju područje Vinodola. Trag ognjišta u uvali Lokvišća sugerira nam mogućnost kratkotrajnog boravka manje skupine Hrvata, koji su za lošeg vremena našli zaklon unutar ruševina rimskog objekta. Oni se ovdje nisu zadržali, već su vjerojatno područje Havišća koristili kao područje mostobrana pri prijelazu na obližnju, nekoliko stotina metara udaljenu obalu otoka Krka.

Hrvatski rodovi zadržavaju se na sigurnoj distanci od obale mora i stalnih gusarskih prijetnji, na poljoprivredno atraktivnim i vodom bogatim položajima uzduž vinodolske kotline.¹⁶ Tragove prvog slavenskog udarnog vala prepoznajemo po sačuvanim posudama i željeznim vrhovima strijela s lokaliteta Sarazinovo u Bakru i Godač kod Crikvenice. Tragovi hrvatske kolonizacije za

¹⁵ Margetić, L., (1990), Rijeka, Vinodol, Istra, Rijeka; Klaić, N., (1998), Vinodol od antičkih vremena do knezova Krčkih i Vinodolskog zakona, Pazin - Rijeka

¹⁶ Cetinić, Ž., (1998), Stranče-Gorica, starohrvatsko groblje, PPMHP-Rijeka

sada su nam poznati tek iz nedovoljno istraženih grobalja. U zaleđu Jadrana nalaze se starohrvatska groblja u Velom Dolu ispod Križišća, u središtu Triblja oko crkve svete Marije, te povrh Triblja na lokalitetu Njivice. Groblja na Gorici kod Stranča ili u Bribiru na lokalitetu Štale, samo potvrđuju proces intezivne kolonizacije i grupiranja ruralnog stanovništva od kraja osmog i tijekom devetog stoljeća. Tek tijekom desetog stoljeća opaža se proces postupnog preuzimanja kršćanske vjere, da bi pokrštavanje Hrvata u Vinodolu bilo okončano u jedanaestom stoljeću. Ovako kasno pokrštavanje posljedica je nepostojanje čvrste župske organizacije, odnosno biskupske vlasti, koja je rušenjem Tarsatike i Senja svedena na otok Krk, čiji biskupi očito imaju samo formalne ovlasti i na području Vinodola.¹⁷ Međutim, hrvatska naselja u vinodolskoj kotlini intezivno komuniciraju s okruženjem, nadzirući trgovinu starim trasama antičkih cesta. Arheološki nalazi iz starohrvatskih grobova Vinodola ukazuju na više etnogenetskih sastojina, među kojima dominiraju elementi starohrvatsko-dalmatinske narodne nošnje, kao i antropološke značajke svojstvene starohrvatskim grobljima sjeverne i srednje Dalmacije. Drugu komponentu čine elementi nošnje karakteristični za karantansko-slavenski etnički prostor, odnosno prostor današnje Slovenije. Nije razjašnjeno je li riječ o fizičkom prilivu karantanske populacije ili je riječ o nabavci ženskog nakita iz radionica s područja istočnih Alpa. Treću, mlađu komponentu čine elementi nošnje pristigli iz savsko-dravskog međurječja, odnosno bjelobrdskog kulturnog kompleksa. U najstarijem horizontu ukopa groblja na Stranču (iz početka devetog stoljeća) prisutni su i predmeti kulturnog karaktera preuzeti iz avarskog etničkog ambijenta, ali i vrsno načinjeni nakitni predmeti nastali u romansko-bizantskim zlatarskim radionicama smještenim u preživjelim urbanim središtima (Zadru, Osoru, Krku, Rabu). Prema tome doseljeni Hrvati u Vinodolu unatoč ruralnog okruženja žive u relativnom prosperitetnim zajednicama, otvorenim prema širem okruženju.

Priobalje oko suvremenog Jadrana od davnina pripadalo je seoskoj općini sa sjedištem u gradu Driveniku.¹⁸ Svaka vinodolska društveno-teritorijalna zajednica imala je svoj teritorij i na priobalnim padinama i područjima uz morsku obalu. Ova teritorijalna podjela organizirana je okomito na geograf-

---

¹⁷ Črnčić, I., (1867), Najstarija poviest krčkoj, osorskoj, rapskoj senjskoj i krbavskoj biskupiji, Rim; Sladović, M., (1856), Povesti biskupijah senjske i modruške ili krbavske, Trst

¹⁸ Laszowski, E., (1923.), Gorski kotar i Vinodol, Zagreb; Hirc, D., (1891), Hrvatsko primorje, Zagreb.; Szabo, Đ., (1920), Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb; Matejčić, R., (1988), Sakralna i profana arhitektura na području stare župe Vinodol, Vinodolski zbornik br. 5, Crikvenica; Katalog izložbe Prošlost i baština Vinodola, Zagreb 1988., Fučić, B., (1995), Drivenik, Rijeka; Starac, R., (2000), Sakralna arhitektura srednjovjekovnog Vinodola, Senjski zbornik 27, Senj.

sko pružanje vinodolske doline, pa ravnomjerno posjeduje dio brdsko-planinske visoke šume i gorskih pašnjaka u zaleđu, isječak same kotline u kome su smještena naselja, te isječak priobalnog brijega i obronaka do mora. Ova podjela koja je zajednicama omogućavala ravnomjernu diobu prirodnih resursa sačuvana je do modernog doba u obliku katastarskih općina. Tako se povijest Jadranova mora sagledavati u kontekstu razvoja upravnog središta - Drivenika. Na žalost, arheološka istraživanja, a potom i sačuvana povijesna vrela su iznimno nepotpuna, pa imamo velike praznine u sagledavanju povijesnih činitelja u razvoju driveničke općine. Arheološkim pokusnim iskopavanjem unutar driveničke gradine otkriveni su među liticama ostatci starohrvatske naseobinske keramike, odnosno lonaca grube izrade ukrašenih isprepletim udubljenim valovitim linijama. Ovaj tip keramike korišten je u širem vremenskom rasponu između 9. i početka 12. stoljeća.¹⁹ Većina arheoloških nalaza iz Drivenika pripada vremenu između 15. i 17. stoljeća, odnosno razdoblju korištenja kaštela, čija je pregradnja započeta krajem 15. stoljeća, a dovršena u prvim desetljećima 16. stoljeća. Arheološka istraživanja partera crkvice sv. Stjepana u Driveniku otkrila su temeljne tragove starije kapele, manjeg opsega, romaničkog tipa, koja je mogla biti izgrađena krajem 12. ili tijekom 13. stoljeća. Naravno, sam drivenički kaštel s prvobitnom branič-kulom iz 13. stoljeća očito je nastao na mjestu starije utvrde, no njeni tragovi su izbrisani spomenutom pregradnjom u renesansnom duhu.

Starohrvatske seoske općine gube postupno svoja autonomna prava procesom kristijanizacije, odnosno formiranjem crkvene župske organizacije koja je formalno okončana tek 1181. godine, pripojenjem Senjskoj biskupiji. S druge strane prava seljaka sve više bivaju ograničena procesom feudalizacije, koji je ubrzan stupanjem u vlaništvo obitelji krčkih knezova. O nepostojanju organizirane crkvene vlasti prije 11. stoljeća u Vinodolu govori nam i potpuni nedostatak starohrvatske sakralne arhitekture s karakterističnim kamenim namještajem ukrašenim pleternom ornamentikom (kakve imamo u izobilju na nekoliko kilometara udaljenom otoku Krku).

Krčki knezovi upravljaju Vinodolom posredstvom svojeg činovničkog aparata. Oni započinju izgradnju prepoznatljivih kaštela na istaknutim vrhuncima, uz već ranije formirana protourbana rodovska središta. Sakralna, ali i fortifikacijska baština Vinodola temeljena je na romaničkim stilskim odrednicama. Posebnim odlukama Vatikan je svećenstvu Senjske biskupije dozvolio 1248. i 1252. godine uporabu glagoljičnog pisma i liturgije na staroslavenskom jeziku, što je jedan od ključnih događaja koji će za buduća stoljeća usmjeriti

¹⁹ Starac, R., Rezultati pokusnog arheološkog istraživanja Gradine u Driveniku, Vinodolski zbornik 8, Crikvenica 2002, str. 207. - 213.

Ostaci kasnoantičkih i srednjovjekovnih zgrada u uvali Lokvišća

kulturne tokove ovog dijela priobalja.²⁰ U to vrijeme Vinodolskim krajem već upravlja novoformirana Krbavska, potom Modruško – krbavka biskupija.

Nakon predloženih osnovnih povijesnih odrednica (u koje spada i dokument o kompromisnom sporazumu između Crkve, glavaru seoskih općina i krčkih knezova o pravima vlastele i dužnostima puka iz 1288. godine, zvan Vinodolski zakon) vratimo se na područje Jadranova.

Arheološkim istraživanjima kasnorimskog kompleksa u uvali Lokvišća utvrđeni su tragovi zidova jednostavne građevine u tlocrtnom obliku nepravilne izduljene pačetvorine. Sačuvani tragovi ziđa građenog od nepravilnog i nejednakog kamena položeni su dijelom direktno na ostatke rimske građevine. Unutar rastera ove građevine pronađena je znatna količina vrlo usitnjenog keramičkog posuđa. Ulomci su pronađeni u tankom poravnatom sloju nabijene ilovače pomiješane sa sitnim drobljenim kamenom, koji je predstavljao podnu površinu. Dio podnice činila je dljetom poravnata matična litica, pa je dio nalaza keramike, sitnih komadića stakla, željeznih čavala i klinova pronađen u pukotinama matične priklesane litice. Uz sjeverni zid objekta, s vanjske strane, nađena je veća količina odbačenog pepela, pomiješanog s ulomcima posuda, te ostacima životinjskih kostiju i morskih školjkaša. Riječ je

---

²⁰ Margetić, L., (1980.), *Iz vinodolske prošlosti*, Rijeka.

o vrlo jednostavnom objektu, pokrivenom kupom kanalicom, koji je bio u funkciji od kraja 14. do početka 17. stoljeća, što zaključujemo po zastupljenim keramičkim formama. Uz uobičajene tipove neglaziranih kasnosrednjovjekovnih lonaca za kuhanje, zastupljeni su ulomci zdjela, šalice, pladnjeva i vrčeva glazirane i oslikane površine, ponekad u kombinaciji s urezanim motivima. Možemo je okvirno svrstati u uvezenu robu s područja Venecije i njenog zaleđa. Numizmatički nalazi skupljeni su u kutovima objekta ili unutar podnog naboja. Zastupljeni su sitni srebrni novčići kovani između 15. i prvih desetljeća 17. stoljeća, odnosno bečki pfenizi, novci grada Augsburga, Mantove, Ugarskog Kraljevstva te Venecije.²¹

Kamena jednodjelična kućica očito je bila u funkciji zakloništa ribarima i trgovcima za lošeg vremena, kao i skladišta uvezene robe, koja se dalje odvozila prema Driveniku i vinodolskoj dolini. Moguća je i stražarsko-nadzorna funkcija objekta, poput kućice za stražu smještene na strmom litici Tusta povrh obližnje uvale Trstena. Prigodom istraživanja, unutar ove kasnosrednjovjekovne kuće, kao i povrh temelja kasnoantičkog kompleksa u okolici, pronađeno je desetak ljudskih skeleta. Dio skeleta pronađen je u maloj prostoriji prigradenoj uz sjeverni ravni začeljni zid kasnoantičke građevine. Prema položaju skeleta, nije riječ o grobovima već o na brzinu zagrnutim tijelima, zatrpanim kameno-zemljanim grupom bez ikakva reda i tragova grobne arhitekture. Dio tijela bio je u zgrčenom položaju, što nas upućuje na smrtno ranjavanje trbušne šupljine. Zbog plitkoće ukopa skeleti su nađeni u poremećenom stanju, zbog kasnije poljoprivredne obrade tla. Zanimljiv je potpuni nedostatak bilo kakvih tragova nošnje ili priloga, poput pojasnih pređica, kopči za obuću, dugmadi, dijelova nakita ili privjesaka, što nam sugerira pljačku tijela nakon pogibije. Najvjerojatnije se radi o pripadnicima straže ili posade koja je čuvala uvalu Lokvišća, koja je u nekom iznenadnom prepadu bila zatečena i pobijena. S obzirom na blizinu krčke obale vjerojatno je riječ o jednoj epizodi krvavog i dugotrajnog uskočko-mletačkog rata, u kojoj su mletačke mornaričke postrojbe napadale i pustošile po čitavom priobalju primorja. Venecija je čvrsto u svojim rukama držala tvrđavu na otočiću Sveti Marko, kao i tvrđavu na Voščici, nasuprot poluotoku Havišće. Ratovi između Mlečana i uskoka kulminirali su početkom 17. stoljeća. Tako primjerice 1600. godine opsjedaju Ledenice, 1598. napadaju Novi Vinodolski, kojeg su iznova napali, spalili i opustošili 1615. godine. 1612. godine Mlečani upadaju u Bakarski zaljev, gdje pale lađe grofa Petra Zrinskog. Stoga bi upravo 1612. godina mogla biti datumom krvoprolića u uvali Lokvišća. Ratni sukobi prestaju 1617. godine uspostavom mira između Austrije i Venecije, a uskoci

²¹ Mimica, B., Nalazi iz Jadranova

bivaju razoružani i raseljeni. U uvali Lokvišća nema tragova obnove života, posmrtno ostake i razvaline prekriva naplavljena zemlja i ljudski zaborav.

Ostaje otvorenim pitanje početka egzistencije naselja Svetog Jakova, što je u vezi s vremenom izgradnje prve crkvice posvećene ovom naslovniku. Naselje s imenom Svetog Jakova ucrtano je na priobalju nedaleko Bakra u nekima od najstarijih pomorskih karata s prikazima Jadranskog mora. Tako je Sveti Jakov označen na karti Nicolausa Pasqualinija, izdanoj u Veneciji 1408. godine, kao S. Iacomo. Iznova se navodi na karti nepoznata autora, izdanoj u Veneciji 1426., kao S.cozacom (u to vrijeme česta su iskrivljena pisanja naziva mjesta na hrvatskoj obali Jadrana). Prije posljednje obnove suvremene župne crkve svetog Jakova, u kamenom ogradnom podzidu kod crkvenog začelja zamijetio sam uzidane ulomke fino klesanih blokova koji su pripadali polukružnom nadvoju svetišta (trijumfalnom luku) neke mnogo manje sakralne građevine. Obrada kamena ukazuje na postojanje neožbukano polukružnog trijumfalnog luka, kakav se može vidjeti na jednobrodnom kapelama zreloromaničkog tipa (iz 13. ili 14. stoljeća) širom Kvarnera. Prema tome, položaj suvremene župne crkve nije slučajna, ona je početkom 19. stoljeća bila izgrađena na mjestu ruševne, mnogo starije jednobrodne crkvice. Ostaje nam nepoznat graditelj i skrbnik srednjovjekovne kapele. To je mogla biti kapela manje seoske zajednice, mogla je pripadati nekoj imućnijoj obitelji koja je u okolici imala posjede, a promicatelji gradnje i opskrbitelji mogli su biti i članovi obitelji krčkih knezova (kasnije prozvanih Frankopana), koji su stoljećima bili upravitelji Drivenika, pa su između ostalog imali i pravo kao crkveni patroni i postavljati svećenike. Svakako nije riječ o župi, odnosno teritorij oko kapele pripadao je i u župskoj organizacijskoj i teritorijalnoj podjeli Driveniku. Na driveničkom kaštelu započeti su radovi pregradnje i obnove zbog neposredne turske opasnosti 1476. godine, o čemu svjedoči ova glagoljskim znacima uklesana godina u zidu jedne od obrambenih kula. Od 1449. godine podjelom Vinodola među braćom drivenički posjed dobiva knez Ivan (VII.) Frankopan, koji je tada upravljao i otokom Krkom. Zbog nesloge među braćom, rastrganom između suprotstavljenih političkih interesa kralja Matije Korvina i Venecije, dolazi do ratnog sukoba u kome kralj 1479. godine šalje kapetana Blaža Podmanickog u Senj i Vinodol, radi obrane od Venecije i već prisutnih turskih četa. Iste godine knez Ivan s Krka osvaja Novi i Bribir. Nastalu kaotičnu situaciju iskoristio je senjski kapetan Maroje Žunjević koji zajedno s kapetanom Blažom osvaja sva mjesta u Vinodolu. Knez Ivan VII. odbačen je od kraljevih snaga na otok Krk, odakle je uskoro bio protjeran u Veneciju. Od 1480. godine u vinodolskom kanalu stvorena je državna granica između Venecije i Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva. Kralj Matija je 1481., vratio vinodolske posjede jednom od braće, knezu Stjepanu Frankopanu, no stvarno je čvrstu vlast uspostavio tek Stjepanov sin, knez Bernardin. Do Bernardinove smrti 1529. godine u Vino-

dolu se razmahala graditeljska aktivnost, prije svega tada je dovršena obnova kaštela u Bribiru, Grižanima, Driveniku, Hreljinu i Bakru, uz obnovu pojedinih sakralnih objekata. Međutim, turski martolozi već uvelike prijete. Nakon Bernardinove smrti nastupa dugotrajno razdoblje recesije, ekonomske i populacijske. Život se koncentrira u utvrđenim kaštelima i gradovima, ruralna naselja pa tako i sakralni objekti bivaju prepušteni sudbini. Vinodol po pravu nasljeđivanja od 1544. godine pripada obitelji knezova Zrinskih, koji po pojedinim kaštelima postavljaju svoje upravitelje i kapetane. Zrinski nisu previše marili za uzdržavanje manjih kapela, pa su neke bile pretvorene u skladišta, što izaziva pritužbe senjsko-modruških biskupa. O sudbini kapele Svetog Jakova tijekom 16. i 17. stoljeća nemamo podataka. Već se tijekom 17. stoljeća u Vinodol naseljavaju katolički Vlasi, a prestankom ratnih opasnosti tijekom 18. stoljeća dolazi do postupnog ekonomskog oporavka, povezanog s ubrzanim rastom broja žitelja. Priobalni obronci driveničkog posjeda iznova postaju atraktivnim za formiranje novih naselja ili obnovu starih, na mjestu Svetog Jakova i Kloštra. Toponim Kloštar ne mora značiti postojanje nekog samostana, već je riječ o crkvenom zemljoposjedu, a na našem području posjede su od 15. stoljeća uživali franjevački samostan na Trsatu (Kotor i Grižane, do prodaje 1698.) te pavlinski samostani u Crikvenici i Novom Vinodolskom. Ipak, čest je slučaj da na crkvenom zemljoposjedu postoji objekt za zaklon obrađivača zemlje, sa spremištima i magazinom, s obzirom da su takvi posjedi udaljeni od većih naselja. Krajem 18. stoljeća ukinućem reda svetog Pavla Pustinjaka nestaju i takva samostanska imanja, čime je krajem otvoren prostor slobodnom naseljavanju stanovništva iz već prenapučene vinodolske kotline. Ovaj proces nove kolonizacije današnjeg područja Jadranova okrunjen je formiranjem župe i izgradnjom nove, skladne i prostranije župne crkve svetog Jakova u kasnobaroknom stilskom ozračju. Ovim događajem završava iznimno dugo i turbulentno razdoblje svojevrstne *pretpovijesti* Jadranova.

Literatura

Starac, Ranko, (2002), *O tragovima najstarijih ljudskih staništa u Rijeci i okolici*, Zbornik Sveti Vid VII, Rijeka, str. 12. – 26.

Starac, Ranko, (2007), *Arheološko istraživanje na gradini Solin povrh Martinšćice - Izvještaj o tijeku i rezultatima radova u 2007. godini*, Kostrenski zbornik 2, Kostrena

Težak – Gregl, Tihomila, (2001.), *Glačane kamene sjekire neolitskog i eneolitskog razdoblja u Hrvatskoj*, *Opuscula archaeologica* 25, Zagreb

Starac, Ranko, (2002), *Arheološka baština Jadranova*, Vinodolski zbornik 8, Ustanova u kulturi *Dr. Ivan Kostrenčić*, Crikvenica, str. 189.-206.

Forenbaher, Stašo, (1993), *Radiocarbon dates and absolute chronology of the central European Early Bronze age*, *Antiquity* 67, num. 255.

Forenbaher, Stašo, (1986), *Vlaška peć*, Arheološki pregled Ljubljana, str. 66.-67.

- Mihovilić, Kristina, (1997), *Fortifikacija gradine Gradac-Turan iznad Koromačna*, Izdanja HAD-a 18, Zagreb str. 39. - 59.
- Mirosavljević, Vladimir (1974), *Gradine i gradinski sistemi u prethistorijsko i protohistorijsko doba*, Arheološki radovi i rasprave VII, Zagreb
- Blečić, Martina, (2002), *Kastav u posljednjem tisućljeću prije Krista*, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, XXXV, Zagreb , str. 67. – 146.
- Starac, Ranko, (2001.), *Od argonauta do Frankopana*, Ustanova u kulturi Dr. Ivan Kostrenčić, Crikvenica
- Veith, Georg, (2002), *O borbama cezarijanaca u Iliriku*, prijevod s njemačkog Srebrenka Iveković, Vinodolski zbornik 8, Ustanova u kulturi Dr. Ivan Kostrenčić, Crikvenica
- Brunšmid, Josip, (1901), *Sveti Jakov*, u : *Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije*, Vjesnik Hrvatskog Arheološkog društva n.s. V., Zagreb, str. 118. - 119.
- Jovanović, Aleksandar, (1984.), *Rimske nekropole na teritoriji Jugoslavije*, Beograd
- Jurišić, Mario, (1989), *Arheološki nalazi u podmorju Krka, Raba, Paga i Hrvatskog primorja*, Izdanja HAD-a 13, Zagreb
- Matijašić, Robert, (1989), *Rimske krovne opeke s radioničkim žigovima na području sjeverne Liburnije*, Izdanja HAD-a sv. 13, Zagreb
- Suić, Mate, (1995), *Bizantski limes na istočnoj obali Jadrana*, Petriciolijev zbornik I, Split
- Tomčić, Željko, (1996), *Na tragu Justinijanove rekonkviste. Kasnoantičke utvrde na sjevernom priobalju Hrvatske*, Prilozi 10, Zagreb
- Margetić, Lujo, (1990), *Rijeka, Vinodol, Istra*, Rijeka
- Klaić, Nada, (1998), *Vinodol od antičkih vremena do knezova Krčkih i Vinodolskog zakona*, Pazin - Rijeka
- Cetinić, Željka, (1998), *Stranče-Gorica, starohrvatsko groblje*, PPMHP-Rijeka
- Črnčić, Ivan, (1867), *Najstarija poviest krčkoj, osorskoj, rapskoj senjskoj i krbavskoj biskupiji*, Rim
- Sladović, Maniolo, (1856), *Povesti biskupijah senjske i modruške ili krbavske*, Trst
- Laszowski, Emilij, (1923), *Gorski kotar i Vinodol*, Zagreb
- Hirc, Dragutin, (1891), *Hrvatsko primorje*, Zagreb
- Szabo, Đuro, (1920), *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb
- Matejčić, Radmila, (1988), *Sakralna i profana arhitektura na području stare župe Vinodol*, Vinodolski zbornik V, Crikvenica
- (1988.), *Prošlost i baština Vinodola*, katalog izložbe Zagreb
- Fučić, Branko, (1995), *Drivenik*, Rijeka
- Starac, Ranko, (2000), *Sakralna arhitektura srednjovjekovnog Vinodola*, Senjski zbornik 27, Senj
- Starac, Ranko, (2002), *Rezultati pokusnog arheološkog istraživanja Gradine u Driveniku*, Vinodolski zbornik 8, Ustanova u kulturi Dr. Ivan Kostrenčić, Crikvenica str. 207 - 213.

Margetić, Lujo, (1980), *Iz vinodolske prošlosti*, Rijeka

Mimica, Bože, *Nalazi iz Jadranova*

Summary

Ranko Starac

THE ARCHAEOLOGICAL HERITAGE OF JADRANOVO

By the late 19th century, museum collections started to acquire the particular objects of antique origin from the area of Jadranovo settlement (originally named Sveti Jakov-Šiljevica).

These objects were discovered while land was cultivated near the coast of Havišće peninsula. In the early 20th century, the graves from Early Imperial Roman period at Rtac location, near Lokvišće bay, were thoroughly searched. The 1970s were the time of systematic exploration of undersea between Jadranovo and the nearby coast of Krk. These researches were lead by Radmila Matejčić, while the first accounts on remains of a prehistoric castle on Čelo hill over Lokvišće bay were produced by Aleksandra Faber. During the 1990s, Ranko Starac was intensely engaged on archaeological excavations in Jadranovo.

The oldest archaeological findings belong to the late Neolithic and Eneolithic, while the small settlement atop Čelo hill was founded during the early Bronze Age and lasted throughout the second millennium BC. The traces of settlement from the last millennium BC haven't been found. However, since the third century BC, a quay on the coast of Lokvišće bay been used intensely. Here, the researchers found the objects of Greek-Hellenistic origin, along with a bronze clamp originally from subalpine territory and some Numidian coins forged during the reign of king Micipsa. Very probably, the zone of Havišće peninsula was a scene of events connected to the blockade of Krk island during the civil war between the legions of Pompey and Caesar in 49 BC. The strategic importance of Lokvišće bay was recognized in late antiquity, as demonstrated by a fortified residential-military object that was constructed there, whose remains were thoroughly researched and can now be visited.

The mentioned late antique edifice was in function during the 6th century, and its ruins occasionally provided the shelter to newly arrived Croatians, who crossed over the sea strait to the island of Krk. By the end of the Middle Age a small edifice was built, above the ruins of late antique complex near Lokvišće bay, to serve as both store and shelter. At the time, this area belonged to the mediaeval municipality of Drivenik.

At the very start of the 17th century, during their long war with Croatian Uskoks, Venetian mercenaries demolished the house in Lokvišće bay and killed all the Uskoks they found there. This ended the sequence of events at Havišće peninsula. From the end of the 18th century onwards, settlements around St Jacob Church grew, while the archaeological zone got deforested and transformed into gardens and vineyards, eventually again becoming covered with forest.